

BELETERDE HUIZEN

Gevelpubliciteit in het straatbeeld van Geraardsbergen

Jacques DE RO

We kunnen er gewoon niet aan ontsnappen; overal worden we omringd door de opdringerige boodschappen die de reclamewereld op ons afstuurt. Of we nu televisie kijken, op internet surfen of gewoon ons op de openbare weg bevinden: reclame is alomtegenwoordig! En in de 19de eeuw was dat niet veel anders, hoewel minder prominent aanwezig en niet zo massaal. In de grootsteden zoals Antwerpen, Brussel en Gent een alledaags verschijnsel, maar ook in Geraardsbergen niet weg te denken uit het straatbeeld...

Reclame is van alle tijden...¹

In het oude Egypte worden in steen gebeitelde reclameboodschappen langs de weg geplaatst en ook in het onder lava bedolven Pompeï en Herculaneum is gevelreclame teruggevonden. Gevelstenen en uithangborden zijn voor de handelaars tijdens de middeleeuwen en de nieuwe tijden het middel bij uitstek om hun zaak bekendheid te geven. De uitvinding van de drukkunst medio 15de eeuw zorgt voor een enorme uitbreiding van publicitaire mogelijkheden. Vliegende blaadjes met reclame van volkszangers, marktkramers en commercianten kennen een ruime verspreiding. Maar pas met de industriële revolutie in de 18de eeuw wordt publiciteit onmisbaar om de verkoop van massaproducten te stimuleren. De uithangborden worden zo groot dat noodgedwongen wordt overgeschakeld op muurreclame, eerst met eenvoudig op gevels geschilderde en later met metalen of achter glas geschilderde, gecementeerde of bakstenen letters. Advertenties in kranten en tijdschriften winnen aan belang en worden vanaf omstreeks 1800, dankzij de uitvinding van de lithografie door de Duitser Aloys Senefelder, van afbeeldingen voorzien. Met de komst tijdens de eerste helft van de 19de eeuw van de gietijzeren

Radio Maes uit de Vredestraat maakt reclame voor de eigen zaak via een luidspreker op de auto tijdens de zomercavalcade (jaren 1950)
(Verz. J. De Nie)

drukpers en later van de rotatiepers op stoomkracht krijgen de tekstafiches een meer artistieke vormgeving, gesmaakt door een groeiend lezerspubliek. De oplagen worden steeds groter en dit tegen een lagere kostprijs. In de loop van de tweede helft van de 19de eeuw veroverd de lithografische reclameaffiche een ereplaats in de toenmalige kunstwereld en wordt geprezen op exposities en in zowel kunst- als populaire tijdschriften. Dit vluchtige papieren medium krijgt in het straatbeeld een meer duurzame tegenpool met letterreclame, tegeltableaus, reclameborden in email, reclamezuilen, glasramen, muurschilderingen...

enz.. Met de verdere technologische ontwikkeling in de loop van de 20ste eeuw kan de reclamewereld in alle verscheidenheid voluit gaan: reclameboodschappen rijdend (foto 1), vliegend, roterend of bewegend, met neonlicht of digitaal geprint; spots op radio of tv, banners op het internet en sociale media...enz.. Hoewel voor velen hinderlijk of opdringend, reclame is uit ons leven niet meer weg te denken.

Als oudste vormen van publiciteit in de Oudenbergstad vinden we drukwerk op papier, affiches of posters, metalen buitenreclame en schilderwerk op hout of steen.

1. Dit artikel steunt op het baanbrekend werk over muurreclame in de stad Gent, te vinden bij G. DESEIJN, E. DESCHÉPPER, N. POULAIN, *De muren spreken: muurreclame als kleurrijk tijdsbeeld*, in *TIC Tijdschrift voor Industriële Cultuur*, jg. 30, deel 121, 2013, p. 32-43. Hulp op het terrein komt er van Philippe Haegeman, waarvoor dank.

Gedrukte publiciteit

Al in de oudste lokale politieke weekbladen *Gazette van Geeraardsbergen* (1843) en *De Volksverdediger* (1846) duikt op de laatste pagina tekstreclame op. De advertenties blijven ondergeschikt aan de verslaggeving, terwijl het gebruik van illustraties minimaal is (foto 2). In 1852 start Petrus Byl met het eerste advertentieblad *Annoncenblad van Geeraardsbergen*, dat zich onafhankelijk opstelt en brood ziet in het drukken van commerciële boodschappen van handelaars en fabrikanten, zowel van binnen als van buiten de stad. Het eerste gratis verspreide reclameblad in de stad dateert van 1924 met de komst van *Oost-Vlaanderen*. Na de Tweede Wereldoorlog worden, vooral vanuit een aantal stadsscholen, periodieken verspreid die met advertenties worden bekostigd. Tenslotte zijn er ook nog de talloze stroobiljetten die occasioneel verdeeld worden om bepaalde handelsactiviteiten aan een breed publiek kenbaar te maken.

Affichomanie

Er is al sprake van aanplakbiljetten in de stadsrekening van Geraardsbergen uit 1397: "(...), betaelt der Janne Bosscaerde van twen ordonancien te scrivene dewelke hanghen up 't Scepenenhuus, van den rechte van den tolle van der poert... XXIIIJ sc."²

Vlaanderen wordt tijdens de belle époque (1870-1914) als het ware overspoeld door een *affichomanie*. Ook de stad Geraardsbergen ge-

Gedrukte reclame voor de kledingzaak Au Palais de la Mode op de hoek van de Brug- met de Penitentenstraat in het weekblad *De Kleine Gazet* van 28 januari 1906. Belettering op de gevels en het vensterglas.

raakt helemaal in de ban van de kunstaffiches. Het feestprogramma van Krakelingen en van de zomerkermis wordt jaarlijks op grote, vaak heel kleurrijke kunstaffiches afgedrukt. Niet zelden wordt hierbij een beroep gedaan op de artistieke inzet van lokale kunstenaars zoals beroepsfotograaf Théophile L'Haire of kunstschilder Jan De Cooman. Een terugkerend thema is een panoramisch zicht van de Oudenbergstad of de reuzenfamilie. Na de Eerste Wereldoorlog worden de kermisaffiches kleiner van formaat en afbeeldingen worden eerder een uitzondering. Dit kan niet gezegd worden van sommige cinema-affiches. Aanvankelijk klein en haast kleurloos, worden de lithografisch gedrukte affiches van *Eden-ciné* later groter, kleur- en beeldrijker. Ook *Ciné Majestic* volgt deze trend. De lokale brouwerijen moeten het dan weer hebben van geëmailleerde reclameborden. Tijdens de jaren 1940-1960 vindt men in Geraardsbergen haast geen straat meer zonder een herberg met een rood-geel-zwart re-

clamebord van brouwerij *Concordia* of van diens concurrent brouwerij *Dendria*³. In de *Schildersschool van Geeraardsbergen* worden al tijdens de jaren 1930 leerlingen speciaal opgeleid voor het ontwerpen en schilderen van reclameaffiches en -borden (foto 3). In hoeverre zij hebben bijgedragen tot de lokale reclamesector is nog moeilijk na te gaan.

Uithangborden

Zichtkaarten uit de belle époque met Geraardsbergse handelsstraten tonen ons een bedrijvige florissante winkelstad. Boven de houten winkelpuien prijken beletterde uithangborden⁴ - sommige steken meer dan een halve meter uit de gevel - die om de aandacht schreeuwen van elke voorbijganger. Het gaat dan meestal over de naam van de zaak, over de uitbater of over de koopwaren die er te vinden zijn. Als er een uithangbord ontbreekt, dan kan dezelfde boodschap worden gelezen in geschilderde letters op het vensterglas, op de straatgevel of

2. V. FRIS, *Uittreksels uit de Stadsrekeningen van Geeraardsbergen, van 1475 tot 1658*, in *Bulletijn der maatschappij van geschied- en oudheidkunde te Gent*, Gent, 1912, p. XXXII, 62.
3. J. DE RO, *De dorst van Geraard. De dranknijverheid in Geraardsbergen en deelgemeenten in historisch perspectief*, Geraardsbergen, 2005, p. 165 (brouwerij *Concordia*), p. 201 (brouwerij *Dendria*).
4. G. DESEIJN, E. DESCHÉPPER, N. POULAIN, *De muren spreken...*, p. 36: en dit in tegenstelling tot Gent, waar al sinds medio 19de eeuw door de plaatselijke reglementering niet meer worden gedoogd.

Leerlingen met hun leraars van de Schildersschool van Geeraardsbergen poseren voor de camera. De foto is genomen voor het voormalige Vleeshuis op de Markt. De student in hurkhouding is Urbain De Ro (1913-1995), vader van de auteur. (jaren 1930) (Verz. J. De Ro)

Callewaert – Peinture Décorative de Façades her en der geschilderde gevelreclame uitgevoerd. Wie nu juist de ons bekende muurreclames – de meeste tot in de belle époque in het Frans – in Geraardsbergen heeft geschilderd, hebben we niet kunnen achterhalen. Enige regelgeving vanuit het stadsbestuur over de locatie, de grootte en de aard van de boodschap evenals een vergunningsplicht zijn ons evenmin bekend. De eerste wetgeving in ons land dateert pas van na de Eerste Wereldoorlog. Huis-eigenaars zullen er zelf zeker een stuiver aan verdiend hebben.

Over het aanplakken van affiches moet al vroeg in de stad een zekere regeling zijn getroffen. Dit blijkt althans uit een foto genomen van de blinde gevel op de hoek

zelfs op het pannendak⁵. Ook blinde zijgevels worden hierbij niet ontzien. Dergelijke postkaarten – een gegeerd item voor verzamelaars! – zijn een belangrijke bron voor de manier waarop de handelaars hun zaak promoten om klanten te lokken.

Geschilderde muurreclame

En alsof al deze geletterde boodschappen niet voldoende zijn, worden op opvallende plaatsen, waar heel wat volk langskomt, grote muurreclames geschilderd. Het zijn alleen de grote merken die zich dergelijke geschilderde gevelpubliciteit kunnen veroorloven. Zij worden vanaf omstreeks 1875 uitgevoerd door publiciteitsagentschappen die in heel het land bedrijvig zijn, zoals *Agence de Publicité Denis Bodden* uit Brussel, *La Générale* uit Antwerpen en *Agence Publicitas* uit Luik. Ook uit Gent hebben *Agence de Publicité de Deux Flandres*, *Agence de Publicité Jos. Devynck*, *de Publicité Taboureaux* – *Peinture Permanente* en *Adolphe*

Zicht op de bovenstad, gezien vanuit de Grotestraat. Heel wat winkels behouden decennialang hun uithangborden. Vooraan links op de foto zien we tegen de gevel een tekstreclame van Stauffer's Melkbloem. (Verz. Ph. Haegeman)

5. Bij een pannendak worden de letters gevormd door pannen met een andere kleur. Een voordeel ten opzichte van uithangborden of belettering van de straatgevel is dat het gebouw al van ver zichtbaar is. Een nog bestaand voorbeeld is de voormalige sigarenfabriek van Isidore Van Wymersch op de hoek van de Kattestraat met de Guillemijnlaan: rode pannen op een homogeen zwart pannendak met de boodschap CIGARES VAN WYMERSCH.

GESCHILDERDE MUURRECLAMES BESCHERMD?

Het grote reclameontwerp met het evenbeeld van Olive Oyl, het vriendinnetje van Popeye, en de slogan "Kookt Elektrisch" op een blinde zijgevel van de Stationsstraat 47 te Londerzeel is de aanzet geweest tot bescherming van muurreclames in Vlaanderen. Deze muurreclame wordt maandenlang 'ontsied' door een 4 m² groot reclamepaneel met wisselende boodschappen, wat bij passanten voor veel irritatie zorgt. Uit onderzoek is nu gebleken dat deze tekening in 1938 is uitgevoerd door amateur-kunstschilder Jan Stroobants in opdracht van de Electriciteitsmaatschappij van Noord-België (ENB). Er wordt lokaal een actie op touw gezet tot behoud van de muurschildering en de verwijdering van het reclamebord, hetgeen resulteert in 2011 met de oprichting van vzw demurenspreken. De respons van de bevolking, de officiële instanties, de pers, de erfgoedverenigingen ...enz. is ongemeen groot en leidt uiteindelijk tot de definitieve bescherming van de Londerzeelse muurreclame. Meteen is de belangstelling voor muurschilderingen in Vlaanderen gewekt. Voor sommige te laat, want zij verdwijnen in snel tempo door onbegrip van de eigenaars, bouwwoede, gesubsidieerde isolatiekoorts en gewoon regen, wind en vorst. De vzw, met intussen ook actieve kernen in Gent en Vilvoorde, gaat op deze élan verder en start met de inventarisatie van alle vormen van muurreclame, ondersteund door historische research. Hoewel de huiseigenaars vaak weigerachtig staan, wordt gepoogd naast sensibilisatie van de gemeentebesturen belangrijke muurreclames effectief te laten beschermen en indien noodzakelijk met overheids-subsidies te restaureren.

(<http://www.herita.be> > nieuws) (november 2014)

van Tussenbrugge met de Schoolkaai (thans Begijnhofkaai). De locatie, waar tot 1877 het Sint-Jansgodshuis heeft gestaan, blijft jarenlang onbebouwd en dus een uitgelezen plaats voor affichering, maar dan wel binnen een metersbreed kader (foto 5). Decennia later, in 1956, is toelaatbare ruimte voor het aanplakken van affiches wellicht ook voorzien tegen de spoorwegpasserelle aan de Oudenaardsestraat. Wie voor de overweg staat te wachten, heeft even de tijd om de affiches te bekijken (foto 6).⁶

Toch is er ook sprake van zogenaamde wilde affichage. In een leegstaande woning tegenover de voormalige brouwerij *De Kat* is de reuzenfamilie vanaf 1898 voor een onbepaalde tijd ondergebracht. Op de poort van dit rijhuis, beter bekend als het *Reuzenkot*, zijn volgens een oude foto grote kunstaffiches geplakt.⁷ Het pand moet dan al geruime tijd leeg hebben gestaan, want meerdere posters zijn er overplakt (foto 7). Op de blinde zijgevel van de herberg *Den Franschen Schild*, op de hoek van de Gaffelstraat met de Gentsestraat, hangen langs weersijden van een muurkapelletje loshangende affiches⁸. Om dit te voorkomen hangen op de gevel van herberg *In den Kreft*, op de hoek van de Wijngaardstraat met de Karmelietenstraat kant Wijngaardbrug, twee kleine plankjes waarop geschilderd staat: "VERBODEN" en "AAN te PLAKKEN". De gevel naast *Het Spuwerken* boven de Brugstraat wordt tijdens het interbellum ontsied door aangeplakte reclameaffiches, die dan ook met wisselend succes worden verwijderd (foto 8). Leegstaande krotwoningen zoals op de Achterhoek in 1945 vallen eveneens ten prooi aan niet gereguleerde affichage, hier gaat het om verkiezingspropaganda

(foto 9). Dit fenomeen doet zich ook voor tijdens de jaren 1960 in de omgeving van de Oude Steenweg, waar gevels van leegstaande vervalen woningen uitnodigen tot aanplakken (foto's 10 & 11). En op het voormalige Vleeshuis op de Markt, tijdens de belle époque aangewend als *School voor Tekenen- en Bouwkunde* en *Arsenaal Pompiers*, raken de drie toegangsdeuren regelmatig beklad met zowel reclameaffiches als officiële aankondigingen.

Van het station tot de Markt

In tegenstelling tot sommige Vlaamse grootsteden, is het tot een overdaad aan geschilderde muurreclames in de binnenstad nooit gekomen. Wellicht is dit te verklaren, niet alleen door het gebrek aan grote bouwprojecten, waarbij blinde gevels⁹ (foto 12) lange tijd vrij komen te staan, maar vooral door de ligging van Geraardsbergen in een verre uithoek van de provincie. Aan de hand van oude zichtkaarten, zijn alle muurreclames terug te brengen tot het traject Stationsplein richting Markt, langsheen de winkelstraten. De eerste blinde gevel met reclameschilderingen vinden we bovenaan het Wolvenstraatje, een steeg naast de Nationale Bank dat in 1917 is gesloopt. Hoewel de boodschappen in de loop der jaren wisselen, lezen we hier: "Visitez les Gr^{des} Magasins de Nouveau... Ameublements Au Bon Marché Rue Neuve Bruxelles / Sunlight Zeep / Ross..." (foto 13). Lopen we verder naar het kruispunt waar de Oudenaardsestraat overgaat in de Grotestraat, dan valt ons oog op een gevelreclame op een blinde muur van een eenlaagse woning vooraan de Collegestraat kant Sint-Catharinacollege. Hierop staat, hoewel

6. M. DECRIJS, H. VAN ISTERDAEL, *Catalogus van de topografisch-historische atlas*, Brussel, 1998, p. 169, nr. I 1673.

7. J. COPPENS, *Het 'reuzenkot' in de Grotestraat*, in *Gerardimontium*, nr. 202, 2005, p. 16.

8. J. DE RO, *Monumenten van papier en karton De moderne geschiedenis van Geraardsbergen op maat van papiermakers, drukkers en fotografen*, Geraardsbergen, 2012, p. 73.

9. M. DECRIJS, H. VAN ISTERDAEL, *Catalogus van...*, p. 169, nr. I 1669: de afbraak van een rijwoning kan tijdelijk plaats bieden voor reclame tegen de vrijgekomen zijgevel. Nadat in 1957 een woonhuis van weduwe Herregodts-Vanderhaegen en van Emiel Vanderhaegen in de Hunnegemstraat is afgebroken, siert een geëmailleerd reclamebord van *De Beukelaer Cichorei* de vrije komen gevel van de aanpalende woning. Philippe Haegeman herinnert zich nog hetzelfde reclamebord beneden de Pateelstraat naast café *De Kliniek*.

Zicht op de Nieuwe Brug met passerelle. Over de brug in de Grotestraat zien we rechts op de blinde zijgevel van het hoekgebouw reclameaffiches hangen op een kader dat met dat doel werd aangebracht. Naast bekende merken als 'Singer' en 'Byrrh', ook de aankondiging van een 'Betooging'. (ongedateerd) (Verz. Ph. Haegeman)

Voor de passerelle aan de spooroverweg in de Oudenaardsestraat zijn aanplakborden voorzien voor affiches (1956)

Resten van reclameaffiches naast 'Het Spuwerken' ontsieren de gevel boven de Brugstraat (ongedateerd) (Verz. J. De Nie)

Affiches op de poort van het "Reuzenkot" in de Grotestraat (ongedateerd)

Verkiezingspropaganda op een leegstaande krotwoning op de Achterhoek (1945)

Verkiezingsaffiches op een leegstaande woning op de hoek van de Steenstraat met de Abdijstraat (1965)

Wilde affichage op de hoek van het Marminnestraatje met de Oude Steenweg (1967)

MUURRECLAMES IN DE STAD

Een geëmailleerd reclamebord van Cichorei De Beukelaer op de vrijgekomen zijgevel na afbraak van een rijwoning in de Hunnegemstraat (1957)

Geschilderde muurreclame op de zijgevel van het hoekhuis bij de toegang van het Wolvenstraatje (ongedateerd) (Verz. L. Vekens)

Zicht op de Collegestraat met rechts een op-hangbord en geëmailleerde reclameplaten op een vooruitspringende zijgevel (ongedateerd) (Verz. Ph. Haegeman)

De gevel van het hoekhuis in de Brugstraat die uitgaat op de Dender is met reclameboodschappen beschilderd, zeker vanaf de belle époque tot de Duitse invasie in 1940 (Verz. Ph. Haegeman)

18

De blinde gevels van de woningen op de hoek van de Begijnhofkaai met de Wijngaardstraat zijn volledig ingenomen door geschilderde muurreclames (28 augustus 1921)

19

De blinde zijgevels op de hoek van de Begijnhofkaai wisselen regelmatig van geschilderde gevelreclame (ongedateerd)

20

De blinde zijgevel van de herberg van Benjamin Pion in het Visstraatje is beplakt met reclameaffiches (ongedateerd) (Verz. Ph. Haegeman)

21

Een reclamebord op de hoek van de Buizemontstraat met de Markt (ongedateerd) (Verz. Ph. Haegeman)

22

Een groot reclamebord op de hoek van de Oudenaardsestraat met de Nieuweweg is goed zichtbaar van op de trein (Tweede Wereldoorlog) (Verz. Ph. Haegeman)

23

Voorbij de oude rijkswachtkazerne heeft de blinde gevel van het hoekhuis van het Lessensestraat een grote geschilderde gevelreclame (ongedateerd)

Op de zijgevel van het handelshuis die de hoek vormt met de Lessense- en Hunnegemstraat vinden we een meters-hoge geschilderde muurreclame (1946)

Muurreclame op een blinde gevel van het hoekhuis in de Verbrandhofstraat (1933) (Verz. Ph. Haegeman)

moeilijk leesbaar: "Magazyn van IJzer en Poutrelle....Echt Liebig's Vleesch-Extract Onmisbaar in de Keuken... Champagne Hau Reims... Singer..." (foto 14). Wellicht gaat het hier eerder om geëmailleerde reclameborden. Bij het afdalen van de Grotestraat hangen, althans volgens zichtkaarten uit het interbellum, enkele reclameborden op de zijgevel van de voormalige brouwerij *De Kat* in de Kattestraat. Zeker tot met de afbraak van de hoekgebouwen in de jaren 1990 hebben zij hier hun vaste stek.¹⁰

Iets verderop, aan de overkant van de straat, zien we op de bovenverdieping van een rijwoning een tekstreclame van *Stauffer's Melkbloem* (foto 4). Of het al dan niet op een plaat of op de gevel is geschilderd, is moeilijk vast te stellen. Eenmaal de Grotestraatbrug over bestrijken twee grote geschilderde reclames de zijgevel van het hoekhuis van de Brugstraat kant Molenstraat. Minstens op drie postkaarten uit de belle époque gaat het telkens om andere reclameboodschappen, wat er op wijst dat de gevel regelmatig wordt overschilderd: "Bouillon Oxo...", "Extrait de viande Liebig Amélioré ...", "Fab...", "Cigarettes St Michel en vente partout" en "Axa...". Opmerkelijk is dat zeker tot mei 1940 deze blinde

gevel voorbehouden blijft voor geschilderde muurreclame. Wat we zien naast de opgeblazen brug en wat vandaag niet meer kan is een reclame voor "Belga Uw Sigaret" (foto's 15 & 16 & 17). Ook bij de Wijngaardbrug, op de blinde gevels van de intussen gesloopte woningen¹¹, die met de Begijnhofkaai en de Wijngaardstraat een hoek vormen, vinden we nog in de jaren 1920 een veelheid aan geschilderde muurreclames: "Cigarettes St Michel En vente ici", "Vin.....oile", "Zeep in Poeder Vigor voor de Grootte Wasch"..., maar ook, meer op loophoogte affiches van *Cirk De Muynck*. Wellicht wordt gedacht dat ook de binnenschippers, die de stad toen aandeden, er een boodschap aan hebben. Regelmatig worden andere merken en hun producten op deze gevels aangeprezen: bij een aanrijding van een auto tegen de Wijngaardbrug zien we op de achtergrond de geschilderde muurreclame van "Ford..." en "Suikery La Grammontoise de beste en gezondste en

zuiverste..." met daaronder nog een emailbord van *Singer* (foto's 18 & 19). Eenmaal op de Markt, vinden we bij het betreden van het Visstraatje op de blinde zijgevel van de herberg van Benjamin Pion meerdere reclameaffiches (foto 20). Deze aanplakplaats zal zeker tot in de jaren 1960 in gebruik zijn. Ook vandaag vinden aan de overzijde reclame. Zeer bescheiden van omvang is tenslotte een reclamebord in email van *Singer Machines* op de zijgevel van het hoekhuis Markt-Buizemontstraat met het adres van de verdelers: "Gent Zonnestraat 4 ... Geeraardsbergen Brugstraat 26" (foto 21). Ditmaal dus wel een verwijzing naar een Geraardsbergs handelshuis. Ontegensprekelijk heeft de binnenstad nog meer woningen met gevelpubliciteit geteld, maar dit is niet (meer) aanwijsbaar bij gebrek aan iconografisch materiaal.

Langs het spoor

Een andere belangrijke locatie om klanten te werven is het traject langs de spoorlijn. Zo zien we op een foto uit W.O. II dat de zijgevel van het hoekhuis van de Oudenaardsestraat met de Nieuwe Weg een metershoge muurreclame heeft, goed zichtbaar van op de trein. Door de slechte beeldkwaliteit kunnen we slechts

10. J. De Ro, *Onbekende foto's over het Geraardsbergse brouwerijverleden. Bijdrage tot de iconografie van brouwerij 'De Kat'*, in *Gerardimontium*, nr. 216, 2007, p. 21.

11. Deze hoekwoningen zijn begin jaren 1970 afgebroken om plaats te ruimen voor een parking van het Koninklijk Atheneum.

Deze muurschildering van Cam Cole uit de jaren 1960 is vandaag nog te zien van op de spoorwegbrug aan de Oudenaardsestraat (Foto J. De Ro)

Deze oude geschilderde gevelpubliciteit in de Spoorwegstraat is jarenlang een eyecatcher geweest voor wie met de trein pendelt (Foto J. De Ro)

fragmenten lezen van de geschilderde tekst: "Rechtstreeksen Invoer van Noorsch... Amerikaansch Hout ... Specialiteit van alle...hout... Van Damme... Nieuwe Baan..." (foto 22). Hier gaat het om een Geraardsbergse hout-handelaar. Al tijdens de belle époque worden de achtergevels van de familiebedrijven van de Adamstraat, die uitgeven op het spoor beletterd. Op dezelfde locatie, maar thans bekend als de parking tussen het station en de Oudenaardsestraat, prijkt nog steeds de geschilderde muurreclame van Cam Cole Accordeonschool (foto 26). Deze goed bewaarde gevelschildering dateert vermoedelijk uit de jaren 1960 en verdient zeker een beschermd statuut. Ondanks de vervaagde kleuren, geldt dit evenzeer

voor de veel oudere muurreclame op een blinde gevel in de Spoorwegstraat. De tekst vermeldt: "Dubonet... Sunlight Savon... Tailleurs pour Hommes & Enfants... J-N-Colard & Co, Bruxelles-Gand" (foto 27).

Andere locaties

Met de komst van de auto staan ook de invalswegen naar de stad op het verlanglijstje van de publiciteitsagenschappen. Vanuit Lessen rijdt men via de Lessensestraat de benedenstad binnen. De bezoeker wordt in 1946 meteen vergast met een metershoge geschilderde muurreclame op de hoek van genoemde straat met de Hunnegemstraat: "Het Linnen... Met Henco is reeds half gewassen"

(foto 24). Hier staat het winkeltje van Julien De Pauw-Sturm met uithangbord boven de ingang. Onder de muurreclame is nog ruimte voorzien voor het aanplakken van affiches.¹² In feite wordt de gevel hier al van de vroege 20ste eeuw van muurreclame voorzien.

In de Gentsestraat, vanuit Gent de rechtstreekse verbinding naar het stadscentrum tot de aanleg van de Astridlaan in 1939, vinden we nog op een gecementeerde zijgevel met schijnvoegen een uitgewerkte omlijsting, waarin regelmatig reclames zijn geschilderd (foto 28)¹³. Verderop in de Gentsestraat, op het kruispunt met de Gaffel- en Verbrandhofstraat, zijn in 1933 op de blinde gevel van het hoekhuis van laatst ge-

Op deze gevel in de Gentsestraat is eertijds binnen een gecementeerd kader geschilderde tekstreclame aangebracht (Foto Ph. Haegeman)

Niet meteen een opvallende locatie voor een muurreclame op de hoek van de Gaffel- met de Kleine Gaffelstraat (Foto Ph. Haegeman)

12. M. DECRIJS, H. VAN ISTERDAEL, *Catalogus van...*, p. 169, nr. I 1687.

30

Een opmerkelijke gevel met publiciteit voor het Geraardsbergs mineraal water Oudenberg Bronnen (Foto J. De Ro)

31

Een onverwachte reclamestunt op de Oudenberg: een zitbank waarop Vuren Collijns wordt aangeprezen (jaren 1950) (Foto A. Broodcoorens)

noemde straat, twee grote reclameborden: "Byrrh Krachtige Likeurwijn" en "Autos en ..., Garage Gosse... De beste en spoedigste herstellingen" (foto 25). Boven de borden staat de naam vermeld van het Brussels publiciteitsagentschap. Totaal onopvallend is de geschilderde reclame van het (Geraardsbergse?) merk *chicorei* De Ster¹⁴ onderaan de zijgevel van het woonhuis op de hoek van de Gaffel- met de Kleine Gaffelstraat (foto 29). Een gevelreclame die wel opvalt in de Gaffelstraat vinden we wat verderop richting Karmelietenstraat. Een lijstgevel wordt volledig ingenomen door het opschrift *Oudenberg Bronnen J. Van Schoors*, met daartussen vooruitstekend twee

metershoge rechtopstaande flessen (foto 30). Van Schoors verwerft in 1927 deze rijwoning als uitbreiding van zijn frisdrankbedrijfje in de Wijngaardstraat.¹⁵ En het hoeft niet steeds een huisgevel te zijn: tijdens de jaren 1950 heeft de wandelaar die even wil rusten alvorens de Oudenberg te beklimmen, een zitbank ter beschikking met de tekstreclame: "Vuren Collijns Grote Straat 7 Geraardsbergen... De Grootste Keus De Beste Merken... Verdelers van het Gas in Flessen Ultrabutane" (foto 31). Al veel eerder, tijdens de tweede helft van de jaren 1930, vormt de Luna-velodroom de ideale locatie om op en langs het circuit reclameboodschappen te schilderen.

En in de deelgemeenten?

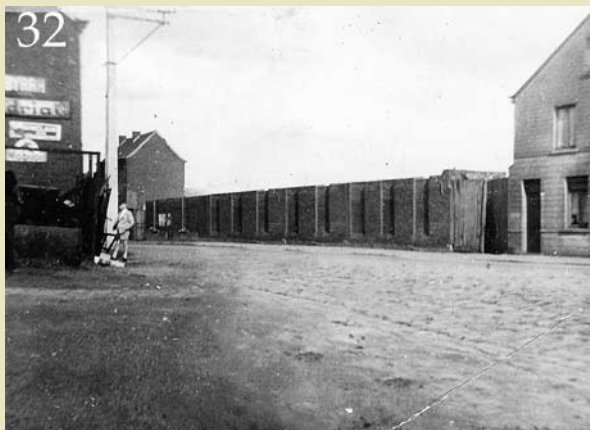
Het lijkt haast vanzelfsprekend dat in de landelijke gebieden er niet zoveel vraag is naar muurreclame. Heel wat inwoners van de deelgemeenten leven tot het midden van de 20ste eeuw van de agrarische sector of van de pendelarbeid. Alleen Overboelare kent na 1850 een zekere graad van industrialisatie met de productie van beenzwart en lucifers. Uitgerekend in deze gemeente kennen we uit een postkaartenverzameling twee voorbeelden van gevelpubliciteit. En wellicht heeft ook hier de locatie - de Groteweg als uitvalsweg naar Lessen - een rol gespeeld. Met de overbrugging

13. De woning dateert volgens het opschrift boven de voordeur uit 1858. Binnen de omlijsting is nog vaag *Afspanning* leesbaar.

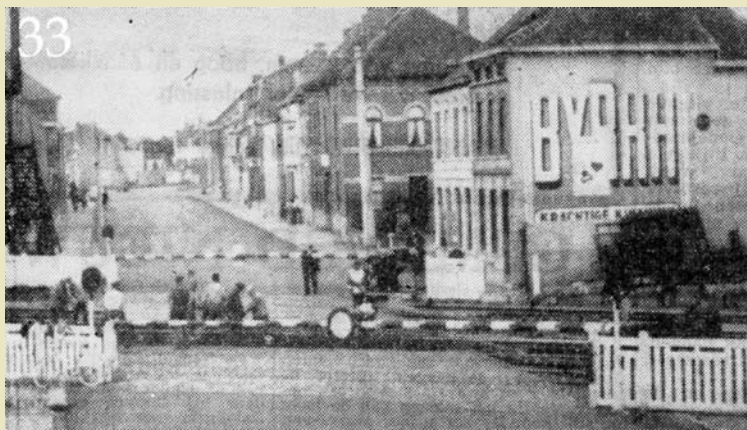
14. J. De Ro, *De dorst van Geraard...*, p. 100-102 : of het om een lokaal product gaat is niet bekend. Van 1891 tot W.O. I vinden we in de Buizemontstraat brouwerij-mouterij *De Ster*.

15. J. De Ro, *De dorst van Geraard...*, p. 270-271.

MUURRECLAMES IN DE DEELGEMEENTEN

Geëmailleerde reclameborden aan de Geuzenhoek kunnen autobestuurders die van Lessen komen niet missen (1956) (Verz. J. De Ro)

Dé ideale locatie voor een reclamebord is deze zijgevel van een woning, pal aan de spooroverweg aan de Groteweg te Overboelare. Begin jaren 1970 zal deze hele huizenrij verdwijnen voor de aanleg van de spoorwegbrug. (1964)

Gevelpubliciteit bestrijkt een hele zijgevel aan de Hogeweg te Overboelare (ongedateerd) (Verz. Ph. Haegeman)

Ook een hoevetje, hier op de hoek van de Groteweg met de Kloosterstraat te Overboelare, wordt niet ontzien voor muurreclame (ongedateerd) (Verz. Ph. Haegeman)

Het huisje nr. 62 langs de Oudenaardsesteenweg te Goeferinge heeft geschilderde muurreclame langs de zijgevel (juli 1949) (Verz. J. Matthijs)

Het SHELL pompstation langs de Oudenaardsesteenweg te Zarlardinghe met ingekaderde affiche op de zijgevel (8 september 1948) (Verz. J. Matthijs)

van de spoorlijn in 1972 is een hele huizenrij kant Astridlaan gesloopt en zijn tegelijk alle reclameborden verdwenen. Op een foto uit 1956 zien we op een blinde muur, naast het ijzerdepot van Willy Carion, diverse geëmailleerde reclameplaten met daarop *Byrrh*, *Dendria*, *Sinclair* en *Mobilol* (foto 32). Ook aan zijn woning aan de spooroverweg hangt aan de zijgevel een groot reclamebord van *Byrrh*, niet te missen door passagiers van voorbijrijdende treinen (foto 33).

Voorbij de spoorweg en de voormalige rijkswachtkazerne – en dan zijn we al in feite op stadsgrond – is de blinde gevel van het huis dat een hoek vormt tussen de Lessense- en de Hunnegemstraat volledig beschilderd met muurreclame. Slechts flarden van de boodschap zijn op de postkaart af te lezen: “Melk... Uni... Het beste in...”, met daaronder een grote fles (“GLANS voor... alle metalen”) en verder “Schilders... Kopergl... Stoof... Krachtige Belgische...” (foto 23). De locatie is bijzonder goed gekozen want iedereen die de stad in moet, mist beslist de boodschap niet. Terug richting Overboelare, op de splitsing van de Grote- met de Hogeweg, wordt wat verderop in laatstgenoemde straat een blinde zijgevel overheerst door volgende tekstreclame: “In den Goeden Koop... Allerbeste Eetwaren, Wijnen en Likeuren... C. (?) De Duffeleer Schilder Behanger” (foto 34). Meer landelijk gelegen is het hoevetje van Gustave Vandeponee op de hoek van de Groteweg met de Kloosterstraat. De zijgevel langs de straatkant is eveneens volledig beletterd: “Epicerie Anversoise... Le Jambon”... Etablissements Bellemans Mertens & Cie... Ste Anon. Antwerpsche Kruideniershandel “De Hesp”... Suc-

cursales dans les Principaux Centres du Pays... Hulphuizen in de Bijzonderste Plaatsen van het Land... Gérants Demandés... Beheerders Gevraagd” (foto 35). Deze publicitaire tekst is geschreven in de twee landstalen, waarmee men hoopt ook Waalse klanten te bereiken. Ook langs de Oudenaardsesteenweg richting Nederbrakel is tot na W.O II geschilderde muurreclame te vinden. In Goeferinge staat langs de zijgevel van het huisje nr. 62, toebehorend aan J. Thienpont, “Chicorie De Ster” geschilderd, uitgevoerd door een Brussels publiciteitsagentschap (foto 36). Een pompstation, waar autobestuurders regelmatig stoppen om bij te tanken, is een ideale plek voor reclameboodschappen. Dit heeft weduwe Laura Verdonck goed begrepen. In 1948 is zij uitbaatster van een SHELL benzinestation langs de Oudenaardsesteenweg nr. 8 te Zarlardinghe. Op de voorgevel hangen onder de dak-

rand twee geëmailleerde reclameborden, terwijl op de zijgevel van haar woning een omkaderde reclameaffiche voor bier prijkt (foto 37).¹⁶

Slotbeschouwing

Onze kennis over gevelpubliciteit hangt nauw samen met het nog beschikbaar historisch beeldmateriaal. De reclameontwerpen en hun locatie zijn zeer tijdsgebonden en van beperkte duur. Het stadscentrum van Geraardsbergen is, in tegenstelling tot sommige andere Vlaamse steden, niet echt overspoeld door geschilderde muurreclame van vreemde merken. Als die er zijn, zijn ze vooral te vinden in de winkelstraten, langs de invalswegen en de spoorweg. Uithangborden en beletterde straatgevels beheersen echter nog decennia lang het straatbeeld. De gevelpubliciteit van het mineraal water *Oudenberg Bronnen* in de Gaffelstraat is de laatste getuige van de bloeiende frisdrankindustrie tijdens de eerste helft van de 20ste eeuw. Beslist de moeite waard om te behouden¹⁷ en te restaureren, net als de kleurrijke muurschildering van *Cam Cole* en dit om diverse redenen: vooreerst is zij omwille van haar recente datum vrij zeldzaam¹⁸, het is door de afbeeldingen meer dan een gewone tekstreclame en tenslotte is het, gezien de voormalige uitbater¹⁹, echte *Giesbaargse* publiciteit, goed zichtbaar door zowel de treinreiziger als de voorbijgangers over de spoorwegbrug. In de deelgemeenten is de geschilderde muurreclame voorgoed verdwenen.

Jacques DE RO
jacques.de.ro@telenet.be

16. Waterpassingsteekkaarten van het Militair Geografisch Instituut, bestaande uit “steekkaarten van het merken van een punt”, s.d..

17. Vlaanderen hinkt op dat vlak wat achterop. De oudere inventarissen van onroerend erfgoed hielden doorgaans geen rekening met muurreclame, enkele vermeldingen uitgezonderd. Artikels in tijdschriften van heemkundige kringen tonen wel bakstenen of geschilderde opschriften, maar dan alleen in het kader van de lokale geschiedenis. Er is geen sluitend juridisch kader om reclamemuurschilderingen te bewaren. Er is een allesomvattende inventaris nodig van ‘permanente’ reclame, niet alleen van geschilderde, maar ook van tegel-, stenen en gecementeerde belettering, geëmailleerde platen en glasramen. Het agentschap *Onroerend Erfgoed* voert momenteel een onderzoek uit naar de erfgoedwaarde van reclamemuurschilderingen in Vlaanderen. De inventaris van de *vzw De Muren Spreken* dient hierbij als basis.

18. De crisisjaren 1930 zet de reclamewereld ertoe aan te zoeken naar goedkopere alternatieven. Uiteindelijk krijgen de reclame affiches de overhand en verdwijnen de muurreclames na de Tweede Wereldoorlog langzaam uit het straatbeeld.

19. Camille Franceus. De muziekzaak *Cam Cole Music* is thans gevestigd in de Oudenaardsestraat 56.